

כפיית גט

תאריך דצמבר 2015

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

לצערי נתקלתי לא פעם בסיפורים על אנשים אשר מנצלים את דבר ה' על מנת להוציא ממון מנשותיהם או אפילו לשם התאכזרות, בסיפורים על נשים שאינן גרות עם בעליהן ובמקרים מסוימים אפילו לא פוגשות בהם במשך שנים ארוכות. וכל זמן זה הן תלויות בדדייני בית הדין הרבני בתקווה שיכפו את בעליהן לגרשן ובית הדין נמנע מכך כחלק מצורת הפסיקה המקובלת כיום הפוסקת לתת גט רק בהסכמה כללית של כל הפוסקים. ברצוני היה לברר האם וכיצד ניתן לכפות את הבעל לגרש, ומדוע ממעיטים

לעשות זאת?

תוכן עניינים

1	מבוא	פרק ראשון
5	מהי כפיית גט	פרק שני
7	עילות הכפייה	פרק שלישי
8	חיוב בגירושין	פרק רביעי
		פרק חמישי
		פרק שישי
	סיכום	פרק שביעי
	ביבליוגרפיה	פרק שמיני

מבוא:

מטרת עבודה זאת היא להראות שלמרות שלרוב בית הדין נמנע מכפיית גט, לעיתים נראה שניתן לכפות

את הבעל לגרש. בעבודה זו ברצוני לחקור מדוע בית הדין ממעיט בכפיית גט על סרבני גט, מהן עילות הכפייה הנדרשות כדי לכפות על הבעל לגרש, איזה דרכים נוספות יש חוץ מכפיית גט על מנת לחייב את הבעל לגרש, וכיצד המשפט הישראלי נשען על המשפט העברי.

כפיית גט

כפיית גט היא אחת מהפתרונות אשר יצרו חכמי ההלכה במשך הדורות להתמודדות עם סוגיית סרבנות הגט. בין הפתרונות קיימים גם הסדרי טרום נישואין, הסכמי קדם נישואין¹ וקידושין על תנאי. סרבנות

ראה הר"ש ד'יכובסקי, "הסכמי ממון קדם-נישואין [התחיבות לשלם מזונות אם יסרב גט]", תחומין כא (תשס"א), עמ' 279-287.¹ הרב ד' בס, "הסכמי קדם נישואין - מטרם ודרך ניסוחם", צהר כ (טבת תשס"ה), עמ' 103-93. וראה ספרה החדש של ר' לבמור, מנעי עיניך מדמעה, ירושלים תשס"ט.

הגט היא תופעה אשר עלולה להביא לפגיעה אנושה בחירותם ובכבודם של אלפי אנשים², בדרך כלל נשים, הנותרות תלויות בבעלן הסרבן ולעיתים אף נסחטות על ידיו. מסורבות הגט אינן בנות חורין לנהל חיי משפחה³, לעיתים קרובות כבודן מושפל ונרמס וגם זכותן להורות נפגעת עקב תלותן בבעליהן⁴ הבעיה הגדולה בכפיית גט על סרבן הגט היא החשש מפני "גט מעושה". לפי ההלכה, הגט צריך להינתן מרצונו החופשי של הבעל. את הלכות גירושין, פותח הרמב"ם במניין עשרה דברים ש"הן עיקר הגירושין מן התורה" ובראשם: "אינו דומה האיש המגרש לאשה מתגרשת שהאישה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה"⁵, והאיש אינו מוציא אלא לרצונו⁶.

גט מעושה

כאשר ההלכה מחייבת את הבעל לגרש את אשתו, שלא מרצונו החופשי הגט נחשב גט מעושה והוא פסול. בין פוסקי ההלכה קיימים חילוקי דעות בשאלה, האם כל הפעלת לחץ במטרה להביא את הבעל לתת

קיים ויכוח רב שנים לגבי מספרן המדויק של מסורבות הגט. יסוד המחלוקת גם בשאלה איזו אישה היא בגדר עגונה. ראה ² לאחרונה: ר' הלפרין-קדרי, "סוד הנשים הנעלמות: על הפער בנתוני היקף בעיית מסורבות הגט בישראל", בתוך: ט' כהן (עורכת), להיות אשה יהודיה, כרך ה (תשס"ט), עמ' 83-95. לפי נתוני בתי הדין הרבניים, מדובר בעשרות מקרים בלבד. ברם, נתונים אלה מתייחסים רק לגברים שניתן לגביהם צו חיוב לגרש את נשותיהם או צו לכפיית מתן גט, ומתעלמים ממקרים רבים, ככל הנראה מאות רבות, של נשים שנואשו מלקבל את הגט וזנחו את תביעתן בבית הדין, או של המקרים השכיחים שהאישה קונה את גטה בסכום כסף גדול תוך ויתור על זכויותיה. רשמית, מקרי סחיטה אלה מסתיימים בגט, אך נסיבותיהם מצדיקות את הגדרת הנשים המעורבות בהם "מסורבות גט".

זכות זו עשויה להיחשב זכות חוקתית מן המעלה הראשונה, הן מצד שלילת החירות שבה הן מצד היות חיי המשפחה חלק ³ אינטגרלי של הזכות לחיים. בעניין זה, ראה למשל: בג"צ 114/86 חיים לואיס וייל נ' מדינת ישראל ו-3 אח', פ"ד מא(3) 477, 499 (1987); דנ"א 2401/95 רותי נחמני נ' דניאל נחמני ואח', פ"ד נ(4) 661; עע"א 4714/04 עמיר נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד נ"ט(6) 145, 165 (2005), בג"צ 7052/93 עדאלה ואח' נ' שר הפנים ואח' (2006), ניתן ביום 14.5.06. וראה פסק דינה של השופטת פרוקצ'יה בבג"צ 2245/06 דוברין ואח' נ' שירות בתי הסוהר ואח' (2006), ניתן ביום 13.6.06. וראה לאחרונה: א' בנדור ז' סגל, עושה הכובעים (ת"א תשס"ט), 110-108.

הבעיה מחמירה שבעתיים אצל נשים בגיל הפוריות, שכל שנה עשויה להיות קריטית בעבורן מצד יכולתן להרות ולהביא ילדים ⁴ לעולם.

אכן, למן המאה ה"א, הלך ופשט החרם המיוחס לרבנו גרשם מאור הגולה, גדול חכמי אשכנז בעת ההיא, שגזר על מי שמבקש ⁵ לגרש את אשתו שלא יגרשנה אלא לרצונה. על החרם והתפתחותו, ראה: א' גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים (ירושלים תשס"א); א' וסטרייך, תמורות במעמד האשה במשפט העברי (ירושלים תשס"ב).

פסק הרמב"ם, הלכות גירושין, פרק א, הלכות א-ב. ⁶

הסכמתו לגירושין נחשבת כ"גט מעושה" ופוסלת את הגט⁷ או רק הפעלת לחץ ששוללת את הבחירה החופשית של הבעל.⁸ חילוקי דעות אלה לא הוכרעו וכל דיין הפעיל מידת לחץ שונה על מסרבי הגט אשר הייתה מושפעת במידה רבה ממעמדם ההלכתית במחלוקת זו.

במקרים מסוימים התירו חכמים לבית הדין לכפות גט על האיש ואף על פי שמקרה זה לכאורה זה "גט מעושה", בשונה מדין תורה, רואים אותו כאילו ניתן מרצון. רמב"ם מסביר⁹ שמי שהדין כופה עליו לגרש את אשתו והוא מסרב, בית הדין נוקט אמצעים שיגרמו לו לגרש אותה מרצונו. אדם אנוס נחשב אדם שמחייבים אותו לעשות דבר שהוא לא מחויב אליו מן התורה, אם אדם הוכרח לעשות דבר מן התורה, הוא לא אנוס אלא הוא אנוס את עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר והוא רוצה להיות מישראל ורוצה לעשות את כל המצוות ולהתרחק מעבירות¹⁰ וכיוון שהוכה ואמר: "רוצה אני" - כבר גירש לרצונו וזה כבר לא נחשב גט מעושה (. וכן אם הכוהו גויים ואמרו לו: עשה מה שישראל אומרים לך - הרי זה [=גט] כשר... ולמה לא בטל זה, שהרי הוא אנוס, בין בידי גויים בין בידי ישראל? שאין אומרים אנוס אלא למי שנחלץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחויב בו מן התורה)

משפט עברי

עילות הכפייה:

כך למשל פוסק רבנו מנחם המאירי, בית הבחירה גיטין פח ע"ב, הקובע שהגט יפסל גם כאשר הופעל לחץ כלכלי על הבעל⁷ במובחן מלחץ פיזי ("כגון שהיו כובשין את ממונו עד שיגרש, או הטילו עליו קנס על ידי גוים". למחלוקת הפוסקים בשאלה האם שנתון המשפט העברי, "הפעלת לחץ כלכלי עלולה להביא לפסלות הגט, ראו בהרחבה, זרח ורהפטיג, "כפיית גט להלכה ולמעשה ג-ד) (תשל"ו-תשל"ז) (עמ' 311-311) (להלן: ורהפטיג, כפיית גט); יחיאל קפלן ורון פרי, "על אחריותם בניזיקין של סרבני גט", עיוני (משפט כח) 1) (סיוון תשס"ה, 111) (להלן: קפלן ופרי, אחריות בניזיקין לכך נוטה רבי שמעון בן צמח דוראן, התשב"ץ, הקובע ש"אין כל הנאנס נקרא מעושה, ואפילו נאנס מפני שהיו מכין וחובטין בנו יחידו אשר אהב" (תשב"ץ, חלק א, סימן א). הרב משה פיינשטיין מבהיר קביעה זו באומרו שלדעת התשב"ץ, "לגבי גט בטל רק באונס שעושה להחשיב שאין זה מעשיו אלא כמעשה קוף בעלמא וזה לא שייך אלא כשאי אפשר לו בשום אופן שלא לעשות כה מ (צ"וה" (שו"ת אגרות משה, אבן העזר, חלק א, סימן קלז משנה תורה, הלכות גירושין, פרק ב, הלכה כ'⁹

חלק מחכמי ההלכה סבורים שנימוק זה היה יפה רק לתקופה שבה הייתה רוב החברה היהודית שומרת מצוות, ולפיכך הנחת היסוד היא שכל אדם רוצה בקיום המצוות, אלא שלעתים "יצרו תקפו". לעומת זאת בימינו, כשרבים מבני החברה היהודית אינם שומרי מצוות, וחלקם אף סולדים משמירתן, אין לנימוק זה אחיזה ויש חשש שגט כפוי ייחשב כ"מעושה". וראה: "ש קפלן, "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני" - מהות העיקרון ויישומו בזמננו", בתוך ע' רדזינר ו' חבה (עורכים), עיונים במשפט עברי ובהלכה - דיין ודיון, רמת-גן תשס"ז, עמ' 189-247.

בניגוד לדעת הרמב"ם, המצדיק לכפות גט גם כשאר האישה אומרת בעלה מאוס בעיה¹¹, רבים מחכמי ההלכה סוברים שאין די בטענה זו כדי לחייב את הבעל לגרש את אשתו ויש צורך מאחת מעילות הגירושין¹²:

1) בית הדין יכול לכפות על הבעל לגרש את אשתו בקיום יחסי מין איתה מסכן את חיו-מן המשנה עולה כי את מוכה השחין כופים לגרש את אשתו "ואלו שכופים אותו להוציא מוכה שחין (=מצורע) ובעל פולפוס (ריח החוטם או ריח הפה) והמקמץ (=אוסף צואת כלבים) והמצרף נחושת והבורסי (=מעבד עורות)"¹³.

2) בית הדין יכול לכפות על הבעל לגרש את אשתו בשל סירוב הבעל לפרנס את אותה-בתלמוד הירושלמי¹⁴ נדונה השאלה האם ניתן לכפות על בעל המסרב לפרנס את אשתו, לגרשה רבי אבהו הסיק שאם בגלל ריח רע ניתן לכפות את הבעל לגרש את אשתו אז על אחת כמה וכמה עליו לעשות זאת כאשר הוא מסכן חייה.

3) בית הדין יכול לכפות על הבעל לגרש את אשתו כאשר הוכח שהבעל נוקט באלימות כלפיה¹⁵.

4) בית הדין יכול לכפות את הבעל לגרש את אשתו כאשר הנישואין אסורים- מדברי האמורא שמואל עולה שכשירותם ההלכתית של נישואין הן עילה נוספת לפיית גט¹⁶.

5) בית הדין רשאי לכפות על הבעל לגרש את אשתו במקרה של עקרות הבעל- מדבריו של רב נחמן נלמד כי עקרות של הבעל עשויה להוות עילה לכפיית גט משום שהאישה זכאית לילדים, אשר יתמכו בה לעת זקנתה¹⁷.

לדעת הרמב"ם אין לראות ברשימה הנזכרת במשנה ובתלמוד "רשימה סגורה"¹⁸ לטענתו בכל מקרה בו קיימת עילה אובייקטיבית הגורמת לאישה לרצות להתגרש מבעלה, ניתן לכפות את הבעל לגרש את

נימוקו של הרמב"ם מיוחד במינו: "לפי שאינה כשבויה שתיבעל לשנאו לה". השוואת מסורבת הגט לשבויה, שחכמים ראו ¹¹ בפדיונה אחת מן המצוות הגדולות, "מצווה רבה", ראויה לציין.

חלק מעילות הגירושין נזכרות כבר במשנה ובתלמודים. במהלך הדורות הוסיפו עליהן עוד עילות. ראה, למשל, לעניין מחלות ¹² חדשות א' שוחטמן, "מחלת האיידס כעילה לגירושין", משפטים כה (תשנ"ה), עמ' 19-44. משנה כתובות פרק ז, משנה י ¹³.

תלמוד ירושלמי גיטין פרק ט, הלכה י ¹⁴.

ואולם, אלימות הבעל אינה משמשת תמיד כעילה לכפות עליו לגרש את אשתו. מן המחקר האחרון שהתפרסם בעניין זה ¹⁵ שהתפרסם לפני כ-20 שנה עולה, שאלימות, ואף איומים ברצח, לא תמיד הניעו את בתי-הדין לכפות על הבעל לגרש את אשתו. עמ' צג (3990)ראו: מ' פרישטיק, "אלימות פיזית של בעלים כעילה לקבלת גט בהלכה היהודית ובשיפוט הרבני", דיני ישראל יז ואילך.

תלמוד בבלי כתובות עז ע"א ¹⁶.

תלמוד בבלי יבמות סה ע"ב ¹⁷.

במשנה תורה הלכות אישות, פרק יד, הלכה ח מנמק הרמב"ם את עמדתו ההלכתית בכך שהאישה "אינה כשבויה שתיבעל" ¹⁸ "לשנוי לה".

אשתו. למרות שדעה זו לא התקבלה על רוב פוסקי ההלכה¹⁹, יש פוסקים אשר טענו שיש להרחיב את רשימת העילות, כך שניתן יהיה לכפות גט כלפי:

(1) בעל אלים²⁰

(2) בן זוג בוגד²¹

(3) בן זוג שהמיר דתו²²

(4) בנסיבות שבהן קיים חשש שעוכב הגירושין יגרום לבני הזוג לקיים יחסים אסורים מחוץ למסגרת

הנישואין.²³

חיוב בגירושין:

במקורות רבים בתלמוד לא נאמר במפורש שיש לכפות על הבעל לגרש את אשתו, אך נאמר ש"יוציא ויתן

כתובה"²⁴. השאלה העולה היא האם משמעות הקביעה ש"יוציא ויתן כתובה" היא שכופים על הבעל

לעמדות הפוסקים בעניין זה ראו, מ' שפירא, "גירושין בגין מאיסה", דיני ישראל ב' (תשל"א) 331; א' הורביץ, קונטרס¹⁹ הברורים, שיטות הפוסקים בדן אשה הטוענת מאיס עלי (בני ברק תשל"ה). בהקשר זה יש להעיר, שיש פוסקים המאמצים את הכרעתו של הרמב"ם כאשר טענת האישה שבעלה מאוס עליה מגובה ב"אמתלה מבוררת". כלומר, כאשר האישה מוכיחה לבית-הדין את קיומן של נסיבות המצדיקות מבחינה אובייקטיבית את רתיעתה מבעלה, יוכל בית-הדין לכפות על הבעל לגרשה. סימן יא; פסק דין של בית-הדין, לעניין זה ראו למשל, תשב"ץ, חוט המשולש, טור שלישי, סימן לה; שו"ת דברי חכמים אבן העזר (האזורי בחיפה, תיק 7910-03-3) פורסם במאגר המשפטי "נבו", פסק דין מיום ה' בניסן תשס"ה

ראו תשב"ץ, חלק ב, סימן ט; תשובת רבנו שמחה, אור זרוע בבא קמא, סימן קסא; הגהות הרמ"א לשולחן ערוך, אבן העזר,²⁰ סימן קנד, סעיף ג

ספר אגודה, יבמות, סימן עז. והובאו דבריו בהגהות הרמ"א לשולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף א²¹

שו"ת מהר"ם אלשקר, סימן עג²²

ראו שו"ת מהר"ם גאויזון, סימנים א, ג, פב; הרב הראשי לישראל (כתוארו אז), הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, קונטרס²³ 16 הערות לאוצר הפוסקים על אבן העזר, חלק ב' (ירושלים תשכ"ו), עמ' ח; דברי הראשון לציון (כתוארו אז), הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, שם, עמ' טו; שו"ת אגרות משה אבן העזר, חלק א, סימן מג, ד"ה והנה נראה. אפשר שבשל חשש זה קבע הרב חיים פלאג'י, בשו"ת חיים ושלום, סימן קיב, ש"כשיהיה קטטה ומריבה בין איש ואשתו", ולא ניתן יהיה להשכין שלום ביניהם, "מתינו עד זמן ח"י חדשים. ואם בינם לשמים נראה לבית-דין שלא יש תקווה לשום שלום ביניהם, יפרידו הזיווג, ולכופם לתת גט, עד שיאמרו: רוצה אני". לשאלה, האם ניתן לסמוך על תשובה זו הלכה למעשה, ראו שו"ת ציץ אליעזר, חלק ו, סימן מב, קונטרס אורחות ירושלים, (פד"ר יג, עמ' 112) וסימן טז; שו"ת יביע אומר (המשפטים), פרק א, ד"ה ואגב, שם, חלק יז, סימן נב = תיק תשמ"ד/131 חלק ג, אבן העזר, סימן יח, אות יג, בסוף התשובה

ראו למשל, תלמוד בבלי יבמות סד ע"א; סה ע"א; כתובות סא ע"ב²⁴

לגרש²⁵, או שפשוט אומרים שאם לא יציית לחכמים שאמרו לו לגרש ניתן יהיה לקרוא לו עבריין "כבר חייבך חכמים להוציא, ואם לא תוציא מותר לקרות לך עבריין"²⁶ היות והמחלוקת לא הוכרעה, רבים מן הפוסקים נוטים להימנע מכפיית גט כאשר על פי דין "יוציא ויתן כתובה"²⁷

עילות לחיוב גירושין:

- 1) במקרה שבני זוג לא הצליחו להביא ילדים לעולם לאחר עשר שנות נישואים.²⁸
- 2) כאשר הבעל אסר בנדר על אשתו לעשות מלאכה²⁹
- 3) כאשר נמנע הבעל מלקיים את חובותיו כלפי אשתו³⁰
- 4) כאשר מונע הבעל מאשתו הנאות שונות³¹
- 5) כאשר מגביל הבעל את תנועת אשתו³²
- 6) כאשר דורש הבעל מאשתו לבצע דברים העלולים לפגוע בכבודה³³
- 7) כאשר הבעל אינו מעוניין לעלות לארץ ישראל ואשתו כן, או להיפך
- 8) כאשר יש שמועה שהאישה נאפה³⁴
- 9) כאשר גבר נשוי לשתי נשים הבעל מחויב לגרש את אשתו הראשונה, אם היא תובעת זאת³⁵.

הרחקות דרבנו תם (סנקציות כלפי עובר העבירה - הסרבן):

על אף הכרעת חלק מהפוסקים שלא ניתן לכפות על אדם להתגרש מפני חשש מ"גט מעושה", התירו הפוסקים להפעיל אמצעי לחץ מתון על בעל שמסרב לקיים את חיובו לתת גט לאשתו גם בהתקיים עילת

כדעת ר"י בתוספות כתובות ע"א ד"ה יוציא²⁵

²⁶ לשון רבנו חננאל בתוספות שם, וראו ורהפטיג, כפיית גט עמ' 311, המוכיח כי למעשה מחלוקת זו יסודה במחלוקת האמוראים בין רב לשמואל

ראו למשל, שו"ת הרשב"א חלק א, סימן אלף קצב; שו"ת בעלי התוספות, סימן עה; שו"ת הרא"ש כלל יז, סימן ו; תשב"ץ²⁷ 28 חלק ב, סימן ח; רמ"א אבן העזר, סימן קנד, סעיף כא ("כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא, = כיוון שקיימת מחלוקת בין גדולים) ראוי להחמיר שלא לכופ בשוטים, שלא יהא הגט מעושה" (גבורת אנשים, סימן מט; שו"ת חתם סופר, אבן העזר, סימן קטו תלמוד בבלי יבמות סד ע"א²⁸

תלמוד בבלי כתובות נט ע"ב²⁹

(ראו למשל, כתובות סא ע"א) מניעת קיום יחסים; (כתובות סג ע"א) מניעת פרנסה³⁰

(תלמוד בבלי כתובות ע"א) נודר שלא תיהנה ממנו, מונע ממנה אכילת פרי מסוים, או שימוש בתכשיט מסוים³¹

(תלמוד בבלי כתובות ע"ב) מונע ממנה ללכת אל בית אביה, לניחום אבליה, או להבדיל, לחתונה³²

תלמוד בבלי כתובות עב ע"א³³

תלמוד בבלי סוטה לא ע"א³⁴

תלמוד בבלי יבמות סה ע"א³⁵

גירושין על מנת להניע אותו לתת גט לאשתו³⁶. רבנו תם בחיבורו "ספר הישר"³⁷ קבע שורה של "הרחקות" , כלומר סנקציות חברתיות שעלולות להפעיל לחץ עקיף על הבעל ולהניעו לתת את הגט לאשתו³⁸. רבינו תם הבהיר שגם אם לא ניתן להפעיל אמצעי אכיפה ישירים על הבעל (כחרם ונידוי) הציבור ורשיותו המוסכמות רשאים להימנע מכל מגע עם מי שמסרב לציית לבית הדין, עד שיסכים לגירושין. בניגוד לכפייה במלקות, נידוי וכו', "הרחקות" אלו מכוונות להשפיע על הבעל בעקיפין ולא באופן ישיר כנגד "גופו", וזאת ע"י שלילת הטבות שמהן הוא נהנה באופן טבעי וללא שלילת חופש הבחירה של האדם. אמצעים אלה ידועים כ"הרחקות דרבנו תם", והרמ"א מבין אותן לשולחן ערוך³⁹, בניסוח שונה.

תנאים לשימוש בסנקציות כלפי עובר העבירה:

במצב בו ביי"ד פסק כי הבעל מחוייב לגרש את אישתו, אך אינו מסכים לכפות עליו לעשות כן, יכול יחיד מישראל לעשות זאת. כשהתנאים לכפייה הינם:

1) המקרה מראה בבירור כי האישה רוצה להתגרש בגלל שבעלה מאוס עליה, ולא בגלל סיבות צדדיות-שמצב שבו האישה רוצה להתגרש בטענת מאיס והבעל מסרב, בית הדין לא חייב לכפות על הבעל להתגרש, בתנאי שהסיבה היחידה לגירושין היא רצון האישה. במקרה כזה רשאי כל יחיד מישראל לפעול נגד המסרב על מנת שהאישה תקבל את הגט המיוחל.

2) הכפייה נעשית שלא בידיעת בית דין- בתי הדין אינם כופים גירושין למעט במקרים חריגים, אך ישנן דרכים שבה אדם שאינו מבית הדין יכול לכפות על הבעל גירושין, וזאת על ידי יחידים מישראל שכופים על המסרב לתת גט לאישתו.

3) הגירושין מתבצעים בבית דין כהלכה- הגירושין נעשים בבית דין, למרות הכפייה שהייתה לפני כן, בתנאי שהגט יעמוד בתנאים הבאים:

א. בזמן הגירושין הבעל לא יצהיר שהוא מגרש בכפייה.

ב. הכפייה תעשה בצורה שאיננה נחשבת כפייה כלל.

³⁶ ראה א' בארי, "הרחקות רבנו תם", שנתון המשפט העברי יח-יט (תשנ"ב-תשנ"ד), עמ' 65; ודברי השופט רובינשטיין בבג"צ ³⁶ 6751/04 פלוני נ' ביה"ד הגדול לערעורים (2004), ניתן ביום 28.11.04; א' שוחטמן, "על הזכות לגרש ולהתגרש", פרשת השבוע, בהעלתך, תשס"ט, גיליון מס' 348.

³⁷ ספר הישר לרבנו תם, חלק התשובות, סימן כד ³⁷ כך, למשל, לפני כמה שנים, דאגו בני משפחתה של מסורבת גט שבעלה, חסיד ברסלב חסר אמצעים, יזכה ב"כרטיס הגרלה" ³⁸ שזיכה אותו בטיסה חינם לקברו של ר' נחמן מברסלב באומן. משביקש הלה לעזוב את שערי הארץ, נתקל בצו עיכוב יציאה שהוצא נגדו עקב סרבנותו. הלה החליט להעדיף את הנסיעה לקבר רבו הנערץ ומסר גט בידי אשתו ושחררה מעגינותה.

ג. אם הגט יהיה מעושה ופסול, בית דין לא יהיה מודע לכך. על כן הילדים לא יעברו איסור אם יתחתנו, וכל האיסור, אם ישנו, יהיה רק על האישה, אם תתחתן, או על בעלה השני (4) הבעל אמנם מגרש בגלל הכפייה אולם אינו אומר על כך לבית הדין- במידה ולאחר הגירושין יערער הבעל בבית דין ויאמר כי בעת כתיבת/נתינת הגט היה אנוס אין הוא נאמן. (5) משלמים לבעל סכום כסף כלשהו לפני הגירושין, בכוונה לרצות אותו לפחות מעט- כלומר, כשאנו מקבילים את נתינת הגט למתנה, אז דין אנוס הוא כדין אנוס במתנה. וכמו שאנוס במתנה לא גמר דעתו, כך גם אנוס בגט. אולם אם הבעל מקבל כסף תמורת הגירושין, אנו מקבילים את הגירושין למכר, ולכן נגיד שהאנוס כן גמר בדעתו וגירש.

סיוע לעוברי עבירה (סנקציות כלפי מעגל התומכים בסרבן הגט)

לפי ההלכה בית הדין רשאי לנקוט סנקציות גם כלפי מעגל התומכים בו, יהיו אלה הוריו או ילדיו, בני משפחתו האחרים או חבריו⁴⁰. "מסייע לדבר עבירה" נחשב כשנוטל חלק בביצועה, וניתן להפעיל כלפיו סנקציות גם כן. סרבן הגט לעיתים קרובות נזקק לתמיכה, בין כלכלית ובין נפשית מהסובבים אותו. תמיכתם של מעל הסובבים אותו, לאחר שניתן צו בית הדין המורה לו לגרש את אשתו, משתווה לסיוע לדבר עבירה אחר המצדיק נקיטת סנקציות גם נגד תומכיו. גם אם אין ראיה שמעגל התומכים בסרבן פועל אקטיבית לחיזוקו, ההנחה היא שלחץ על המעגל הקרוב לו, עשוי לסייע בשחרור האישה מעגינותה צעד זה מבוסס על שני יסודות, האחד הוא נקיטת סנקציות כלפי "מסייע לדבר עבירה" וצעד הרתעתי (לא ענישתו). שני אלה עשויים לשמש כנשק המופעל במקרים חריגים ורק כשאין אמצעי אחר העשוי להועיל להשגת התכלית שהיא שחרור האישה מבעלה.

נקיטת סנקציות מעין אלה, שהן לכאורה בגדר "ענישה קיבוצית"⁴¹, שאינה ראויה, עוררה תמיהה אצל חלק מחכמי ההלכה ולכן פוסקים רבים כמו הר"י נוטים להמנע מלהטיל סנקציות "שלא מן הדין" על קרוביו של העבריין תוך הבחנה בין מי שלא הייתה לו יד בדבר, לבין שותף לעבירה, שמותר להענישו.

בהגותו לשולחן ערוך, שם ³⁹

פתרון מעניין בעניין זה עשוי להימצא בדין האזרחי הישראלי באמצעות תביעה נזיקית. במקרה אחד, ניסתה עמותת "מרכז ⁴⁰ צדק לנשים" לתבוע פיצויי נזיקין לא רק מסרבן הגט אלא גם מבני משפחתו שסייעה לו, אולם התיק נסתיים בפשרה ולא הגיע לכלל פסק דין.

כפיית גירושין על סרבנית גט:

מדין תורה, לא נדרשת הסכמתה של האישה לגירושין⁴². למרות זאת בעקבות תקנות רבנו גרשום מאור הגולה מלפני כאלף שנים, נקבעה הלכה שלפיה אין מגרשים אישה בכפייה⁴³.

לדעת רבי אליהו מזרחי, כיוון שרבנו גרשום אסר גירושי אישה בעל כורחה, ניתן לשלול ממנה את מזונותיה עד שתסכים לגירושין. דעה זו לא התקבלה על רוב פוסקי ההלכה לכן אין בתי הדין נוהגים להשתמש בכלי זה לכפיית גירושין על האישה, אלא במקרים חריגים, כגון בפסיקות הבאות:

1) הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, רבה הראשי של מדינת ישראל, פסק שכאשר ברור לבית הדין ששלום הבית הופר באשמת האישה, ואין עוד תקווה לשלום בית, ניתן לסמוך על שיטת הרא"ם⁴⁴

2) בית דין בראשותו של הרב הרצוג פסק שכאשר האישה עקרה, והבעל רוצה ילדים, ניתן לסמוך על שיטת הרא"ם⁴⁵

3) כאשר הבעל טוען שאשתו מאוסה עליו, ומביא לכך הצדקה אובייקטיבית, בתי הדין מאפשרים לו לכפות על האישה להתגרש, באמצעות שלילת מזונותיה (ע"פ שיטת הרא"ם)⁴⁶

למרות ההלכה העקרונית שאין לגרש אישה בעל כורחה, ישנן נסיבות שבהן הכריעו הפוסקים שניתן לכפות גט על האישה כמו במקרה שנודע לגבר שאשתו חולה במחלת הנפילה "מי שנודע לו שאשתו נכפת", במקרה כזה ניתן לכפות על האישה להתגרש, וזאת באמצעות הפקדת גט וסכום הכתובה בבית-הדין והענקת פטור מתשלום מזונות לאישה, מרגע השלשת הגט והכתובה ואילך.⁴⁷

משפט ישראלי:

על פי החוק הישראלי, ניתן לכפות על סרבן הגט לגרש את אשתו בארבע דרכים שונות:

1. כפייה על פי חוק שיפוט בתי דין רבניים-

⁴¹ על ענישה קולקטיבית(ענישה קיבוצית), ראה א' הכהן, "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף?" - ענישה קולקטיבית במשפט העברי", פרשת השבוע, וישלח, תשס"א, גיליון מס' 5.

⁴² ראו הפוסקים בספר דברים, פרק כד, פסוקים א-ד. במשנה (גיטין פרק ט, משנה י) ישנו דיון בעילות הגירושין המוצדקות, 33 אך יש להדגיש שדיון זה נוגע לשאלה, באלו נסיבות ראוי לגרש, ולא בשאלה, באלו נסיבות יש תוקף הלכתי לגירושין.

⁴³ ראו למשל, שו"ת הר"ן סימן לח

⁴⁴ אוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לא"י עמ' נד

⁴⁵ ערעור 311/תשי"ט, פד"ר ג, 001

⁴⁶ שו"ת הרא"ם, סימן ל. להרחבת דברים בנושא זה ראו חוות הדעת של מרכז ישמ"ע, בעניין "חיוב מזונות באישה המסרבת 35 (להתגרש" (כתיבה: הרב ד"ר משה בארי וד"ר יובל סיני

שולחן ערוך אבן העזר, סימן קיז, סעיף יא ⁴⁷

סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים קובע כי לאחר שישים ימים ממתן הצו לנתינת הגט ולפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה בית משפט מחוזי רשאי לכפות במאסר לציית לצו. על מנת שלבית המשפט המחוזי תיהיה הסמכות לכפות על אדם לגרש אשתו, יש להציג בפני בית המשפט פסק דין רבני שבו ציווה בית-דין רבני בפסק-דין סופי לכפות איש לתת גט פיטורין לאשתו או לכפות אשה, פסק דין כזה הינו נדיר ולכן השימוש בהוראה הנזכרת מועט ביותר.

2. כפייה על פי חוק בתי דין דתיים – סעיף 1 (א) לחוק בתי דין דתיים⁴⁸ קובע ש"לבית-דין, כשהוא דן בעניין שבשיפוטו, יהיו כל הסמכויות על פי סעיפים 10-11 לפקודת בזיון בית המשפט, בשינויים המחויבים." זאת אומרת שלבית המשפט יש את הסמכות לאסור אדם, או אף להטיל עליו קנס בשיעור שיראה לנכון, על מנת לגרום לו לציית לפסק דינו של בית המשפט. הוראה זו מקנה לבית הדין את הסמכות לכפות על הבעל לגרש את אשתו ולהפעיל סנקציות מאסר לא רק כאשר בית הדין כופה על הזוג להתגרש אלה גם כאשר הוא מחייב אותם לעשות זאת. ולמרות זאת לא נמצא תקדים אחד שבו עשו בתי-הדין הרבניים שימוש בסמכות המסורה בידיהם לפי הסעיפים הנזכרים

3. כפייה על פי חוק בתי דין רבניים-

על פי סעיף 3 לחוק בתי הדין הרבניים⁴⁹ בית הדין הרבני מוסמך להטיל סנקציות רבות על בעל המסרב לתת לאשתו גט, כמו לדוגמה: צו עיכוב יציאה מן הארץ; צו עיכוב הנפקת דרכון, החזקה בדרכון או הארכת תוקפו של דרכון; צו איסור על קבלת או החזקת רישיון נהיגה; צו המגביל את הזכות להתמנות, להיבחר או לשמש במשרה על פי דין או במשרה בגוף מבוקר; צו המגביל את הזכות לעסוק במקצוע שהעיסוק בו מוסדר על פי דין או להפעיל עסק הטעון רישוי או היתר על פי דין; צו האוסר לפתוח או להחזיק חשבון בנק או למשוך שיקים מחשבון בנק.

כיום, זאת הוראת החוק השימושית ביותר על מנת לכפות על סרבני גט לשתף פעולה עם בתי הדין ולסיים את תהליך הגירושין.

4. הצעות חוק:

בשנים האחרונות הוגשו מספר הצעות חוק, שמטרתן להביא לכך שהשימוש בסמכויות האכיפה הקיימות יהיה יעיל יותר.

⁴⁸ (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז-3911להלן: חוק בתי-דין דתיים) ⁴⁸

(קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-3991להלן: חוק הקיום) ⁴⁹

(1) הצעת חוק בתי דין רבניים(קיום פסקי דין של גירושין)⁵⁰ הצעת חוק זו מבוססת על עיקרון הלכתי שלפיו ניתן לנתק את קשר הנישואין גם שלא בדרך של גירושין, וזאת באמצעות הפקעת הקידושין על ידי בית הדין. בשל חומרת התופעה של סרבנות הגט בישראל, היו שהציעו לחדש את השימוש בכלי זה כפתרון לבעייתן של מסורבות הגט⁵¹. לדברי מגישת ההצעה, חברת כנסת אורית נוקד⁵², ההצעה תאזן בין הצורך לשמור על סמכותם של בתי הדין בענייני נישואין לבין הצורך החברתי לסילוק העוול הנעשה לנשים מסורבות גט⁵³. על פי ההצעה אם לאחר שנה מיום מתן הצו המורה לבעל לגרש את אשתו הוא לא קיים את הצו יופקעו למפרע הזכויות בכסף, או בשווה כסף שבו קידש הבעל את אשתו.⁵⁴

(2) הצעת חוק בתי-דין רבניים (סמכות בית משפט לענייני משפחה)⁵⁵ ההצעה מבוססת על ההבנה ש"בית-הדין הרבני חושש ממתן 'גט מעושה', ועל כן מנסה להביא את הצדדים למתן וקבלת גט מרצון. הצעת חוק המבקשת להעניק לבתי המשפט לענייני משפחה סמכות מקבילה לזו של בתי הדין הרבניים בדיון של הפעלתן של סנקציות ע"פ חוק הקיום, בדומה לסמכות שהעניק החוק לבית המשפט המחוזי על פי סעיף 1 לחוק בתי-הדין הרבניים. הצעת חוק זו נועדה להקל במעט על מצוקתן של נשים אלה באמצעות פנייה לערכאה אזרחית, רק לשם הטלת צווי הגבלה על סרבן הגט.

(3) הצעת חוק בתי-דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין)⁵⁶ הצעת חוק זו מתבססת על ההנחה שבחלק ניכר מן המקרים, אי הפעלת הסנקציות כנגד בעל סרבן נובע מפחד של מסורבת הגט ליזום דיון בנושא זה, מחשש ל"הקשחת ליבו ועמדותיו של סרבן גט שניתן נגדו צו הגבלה". בשל כך, מוצע לקבוע מנגנון שיביא לקיומו של דיון אוטומטי בהגבלות ובהחמרתן, אף מבלי שהאישה תיזום קיומו של דיון שכזה. הצעה זו מבקשת לייעל את השימוש בצווי ההגבלה ע"י שלושה אמצעים: דיון אוטומטי, ביקורת ופיקוח, ותזכורות. על מנת להבטיח מעקב יעיל אחר

⁵⁰ 2999- (תיקון – הפקעת זכויות), התשס"ט

⁵¹ 'מ' ס' 1113/213 לדיון בדרכים ההלכתיות השונות שהוצעו, כדי לפתור את מצוקתן של מסורבות הגט, ראו הסקירה שבבג"צ נ' בית-הדין הרבני הגדול לערעורים, פ"ד נט, (731, 1)סעיף ח' לפסק דינו של השופט רובינשטיין

⁵² פ. /37.31הצעת החוק נעצרה בשל מינויה של חברת הכנסת המציעה לשרה

⁵³ מתוך דברי ההסבר להצעת החוק

⁵⁴ לכאורה, משום שאין בידנו כל אינדיקציה לכך שבתי-הדין אמנם יכירו מבחינה הלכתית בהפקעת כסף הקידושין

⁵⁵ אילן, והוגשה על ידי חברי -הצעת החוק נכתבה על ידי המרכז לקידום מעמד האישה ע"ש רות ועמנואל רקמן באוניברסיטת בר הכנסת רונית תירוש, ניצן הורביץ ויואל חסון

⁵⁶ הצעת חוק שהוגשה ע"י חבר הכנסת זבולון אורלב

הצורך בהטלת צווים ובהחמרתם, מוצע להקים "מערכת ממוחשבת שתאפשר פיקוח, בקרה ומעקב אחר קיום פסקי דין לגירושין, ואחר מתן צווי ההגבלה, אכיפתם ויישומם. על מנת להבטיח שהסרבן יהיה מודע להליכים הצפויים כנגדו, מוצע שבמסגרת פסק הדין בעניין הגירושין יקבע בית-הדין מועד לסידור גט ויידע את הצדדים בכתב או בעל-פה בדבר סמכותו להטיל צווי הגבלה במידה ופסק הדין לא יקוים".

(4) הצעת חוק בתי-דין רבניים (הפעלת צו הגבלה ישיר)⁵⁷-הצעת חוק זו נועדה לקצר תהליכים הנוגעים לאכיפת קיום פסקי דין של גירושין, באמצעות הוראה המחייבת את בתי-הדין לקבוע במסגרת פסק הדין על כפיית גט או על חיוב גט גם צו הגבלה ישיר, שיחול באופן אוטומטי לאחר שלושים יום שבהם לא גירש האיש את אשתו. לאחר שהופעל צו ההגבלה, יהיה האיש רשאי ליזום דיון בפני בית -הדין, במעמד שני הצדדים, על מנת לבטלו

פסיקות לדוגמא בנושא כפיית גט :

(1) תיק 899861/1 , בבית הדין הרבני האזורי בחיפה עוסק בגט שהוגש ע"י האישה כנגד הבעל בבית המשפט. לאחר הגשת התביעה הנזיקית בית הדין מיוזמתו עצר את הליך הגירושין בשל החשש לגט מעושה. נקבע כי על האשה להמציא אסמכתא לבית הדין כי תביעתה לפסיק פיצויי נזיקין נמחקה וכן התחייבות האשה כי לא תגיש תביעה כעין זו כנגד הבעל אף בעתיד. בינתיים, ביהמ"ש לענייני משפחה דחה את התביעה על הסף בקביעה כי הבעל אינו סרבן גט במהותו ונכון להיום תלוי ועומד ערעור על פסה"ד הנ"ל.

ביה"ד הרבני האזורי פסק כי תביעה נזיקית היא איום על הצד הסרבן לגרש או להתגרש, לכן במקרים רבים של תביעות נזיקין בגין סרבנות גט, הצד שחויב בפיצוי כבר שילמו, אך עדיין נחשב בגדר כפייה בשל האיום. לשם סידור גט, יש לוודא שהאונס יסולק לגמרי. ביה"ד מפרט בפן ההלכתי באשר לאונס שלא הוסר לגמרי, ועדיין רובץ אונס כלשהו על המגרש וקובע כי בנסיבות דנן, בהם לא סר עדיין האונס לגמרי, ועדיין קיים איזה חשש למגרש בדמות הערעור שמוגש לבית המשפט המחוזי על דחיית התביעה לפיצויי נזיקין בבית המשפט לענייני משפחה, הוי עדיין בגדר חשש גט מעושה, ובית הדין לא יסדר גט בנסיבות אלו.

⁵⁷ מגישי ההצעה-חברי הכנסת אורבך ושנלר

2) פסק דין זה עוסק בתביעה לפיצוי כספי בגין הנזקים שנגרמו לתובע מפאת סירובה של הנתבעת – אשתו, לקבל את גטה. התובע מבקש לקצוב את מועד סרבנות הגט החל מהמועד בו עזבה הנתבעת את חדר השינה בשנת 2006 ועד למועד שבו תקבל את גטה. בית משפט לענייני משפחה בירושלים קיבל את התביעה מכיוון שהפסיקה הכירה בתופעת סרבנות הגט כמקימה עילת תביעה נזיקית, הבאה בגדר עוולת הרשלנות ועוולת הפרת חובה חקוקה כאמור בסעיף 287 לחוק העונשין, וזאת במקרים בהם ניתנה החלטה בבית הדין הרבני המחייבת או ממליצה לבן הזוג הסרבן לתת גט. בנוסף הוכרה סרבנות הגט גם כהפרת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, אף כי צעידה במסלול זה האחרון תעשה במקרים בהם אין חלופה ראויה יותר. עילת תביעה כאמור, מקנה לבן הזוג זכות לעתור לפיצוי נזיקי כנגד בן הזוג המסרב ליתן גט, בגין הנזקים שנגרמו לו כתוצאה מהסירוב להתגרש. אין מקום לאבחון בין גבר מסורב גט לבין אשה מסורבת גט, אלא רק ככל שמדובר בגובה הפיצוי, שכן – בדרך כלל – נזקי האשה המסורבת גדולים יותר. בהתאם לכך, נפסקו עד כה פיצויי נזיקין לנשים וגברים מסורבי גט, בהתאם לנסיבותיו של כל מקרה ומקרה, תוך שהוכרה סמכותו של ביהמ"ש לענייני משפחה להורות כן, בשים לב לכך שלהחלטות ביהמ"ש למשפחה בעניין זה, עלולות להיות השלכות הלכתיות באשר לתוקפו של הגט שיינתן בסופו של יום בבית הדין הרבני, אם אכן יינתן.

לסיכום

נושא כפיית הגט במשפט הישראלי הוא הד לנושא כפיית הגט במשפט העברי, וכל הפסיקות כיום נעזרות ונשענות על פסיקות מהמשפט העברי. כאשר הליכי גירושין בין בני-זוג מתמשכים לאורך תקופה בשל סירוב של אחד מבני-הזוג לגירושין, יכול בית-הדין הרבני לפסוק על גירושין. פסק-הדין יכול להיות בלשון של כפייה, חובה או המלצה. במשנה ובתלמוד נקבעו מספר עילות כפייה מפורשות, וקיימת מחלוקת בשאלה, האם מדובר ב"רשימה סגורה", או שמא ניתן לצרף לרשימה עילות נוספות הדומות במהותן. הלכה למעשה, בתי-הדין נרתעים מכפיית גט בשל הפחד מנתינת "גט מעושה". מנקודת הראות ההלכתית, פסקי כפייה מאפשרים הפעלת אמצעים דרסטיים ביותר כנגד סרבן הגט, בעוד שפסקי חיוב מאפשרים הפעלת לחץ מתון בלבד, הבא בעיקר לידי ביטוי בשלילת זכויות חברתיות מן הסרבן. פסקי דין שבהם יש המלצה בלבד, אינם מצדיקים כל הפעלת לחץ על הסרבן. לעומת זאת, לפי חוק בתי-הדין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-3991, לאחר שבית-דין נתן פסק דין לגירושין, בין אם בלשון של כפייה, חובה, מצווה, הצעה או לשון אחרת, הוא רשאי להטיל על הצד המסרב לתת את הגט צווי הגבלה שונים, במטרה להביא לקיום פסק הדין. בנוסף לכך, לפי חוק שיפוט בתי-דין רבניים, אם בית-הדין הוציא פסק דין לכפיית גט - בית המשפט המחוזי רשאי לפסוק מאסר על סרבן גט.

מאמרים :

עו"ד ירון אונגר ואורלי אלמגור לוטן " סרבנות גט בישראל- רקע הלכתי, משפטי, היקף התופעה והדרכים לטיפול בה"
" אם תרצו - אין זו עגונה " אביעד הכהן

חקיקה

(כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז-3911להלן : חוק בתי-דין דתיים)

חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), תשנ"ה-1995

חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953

תקנות הדיון בבתי-הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג : סע' קנד

חוק העונשין, תשל"ז-1977

פקודת הניקין [נוסח חדש]

חוק-יסוד : כבוד האדם וחירותו

